

Det komme, og de, der havde sluttet sig til Tanken derom, maatte erkjende, at med hvert Aar, man fjernede sig fra 1848, bleve Udfigterne dertil svagere og svagere. Jeg vil ved denne Leilighed ikke undlade at at nævne — jeg skal dog strax sige, at jeg nævner det ganske i Almindelighed — at de have paa taget sig et meget stort Ansvar, der dengang fraraadede Bønderne at købe, fordi de stillede i Udfigt, at de senere vilde kunne faae deres Gaarde for Intet. Der er mange Bønder, der i sin Tid have vægret sig ved at gaae ind paa dem paa lovgylbig og bindende Maade gjorte rimelige Tilbud, som bagefter forgyæves have budt mere end det Dobbelte. Det være, som sagt, yttret ganske i Almindelighed, at det er en meget slet Tjeneste, som de her have opfastet sig til Børgere for Bønderne, derved have ydet dem. Mange Bønder vilde nu med Glæde give det Dobbelte af, hvad de affloge dengang. Sagen er nu kommen til det Punkt, at der kun kan være Tale om een Bet til at naa det stadige Maal, nemlig ved Salg enkeltvis mellem Sælger og Køber, mellem Gier og Fæster. Det sidste Skridt under de tidligere lange Anstrengelser, under hvilke mange Folk havde arbejdet med stor Sver og Trofskab, var et Forsøg paa at tilveiebringe, om jeg saa maa sige, en Overenskomst en bloc. Det Program for Fæstefagens Afgjørelse, som jeg herved sigter til, og som nedlagdes i en af Landsstinget i sin Tid vedtagen motiveret Dagsorden, var nemlig ganske vist i Formen en Act af den lovgivende Myndighed, men i sit inderste Væsen var det en Overenskomst, sluttet af Enkelte, om hvilke man antog, at de vilde finde den fornødne Tilslutning. Havde de fundet en saadan Tilslutning fra begge Sider, saa er jeg overbevist om, at Sagen vilde have kunnet gaae i Ordren paa det da opstillede Grundlag, og at det eneste virkelig alvorlige Mellemværende mellem Godseier og Bønde — heri er jeg ogsaa enig med den næstforegaaende ærede Taler (N. Rasmussen) — dermed vilde have fundet sin Afslutning. Men den Forudsætning, at Overenskomsten skulde finde Tilslutning fra begge Sider, indtraadte ikke. Den, der her i Landsstinget stod som den egentlige Repræsentant for den ene Side, er

senere død, og jeg tør derfor nævne ham her: det var den ædle Grev Adam Wilhelm Moltke, som allerede i 1848 paa høihjertet Maade stillede sig som Mægler mellem den gamle og den nye Tid, og som dengang fandt alvorlig Tilslutning fra alle Sider. Ved den nævnte Leilighed blev han derimod fuldstændig desavoueret af saagodt som alle sine Standsfæller, og dermed var den betraadte Bet lukket. Om man har troet paa den Maade at kunne rydde Grunden for den nye Alliance, der siden som en Fugl Phønix skulde opstaae for at forene de store og smaa Bønder, skal jeg ikke kunne sige, men vist er det, at Alltancen imellem dem, vel at mærke, ikke er bleven dannet for at skabe en Overenskomst om dette Forhold, men tværtimod — det er vist — netop har udelukket dette Forhold fra sine Former, som hvilke den derimod har opstillet, jeg veed virkelig ikke, om jeg skal sige, alle mulige Forhold eller slet ingen Ting, thi begge Dele kunne siges med lige megen Ret. Det, der burde være det eneste sande og solide Grundlag for en directe Forhandling paa en Slags repræsentativ Maade mellem de nævnte to modsatte Classer og private Interesser, er altsaa udelukket derfra. Jeg vender tilbage til, hvad jeg nys sagde, at det omtalte sidste Forsøg paa ad Lovgivningens Veie eller gennem — jeg vil ikke sige Tvang, men — et stærkt Tryk, som ad Lovgivningsveien skulde tilveiebringes, at fremme Selveiendoms Indførelse bristede. Forsøget paa at tilveiebringe en Slags masseagtig Overenskomst tilveie, der skulde sanctioneres ved Lov, bristede; det strandede paa Godseierne, og fra det Die-blik er der intet Andet tilbage end den private Overenskomst mellem Mand og Mand. — Det er i Virkeligheden kun et eneste Ord, som jeg dadler, i hvad den ærede næstforegaaende Taler (N. Rasmussen) sagde, og det er den af ham opstillede Mulighed af Tvangsforholdsregler. Man skal udelukkende tilskynde den ene Part til at sælge og den anden til at købe frivillig, men den uundgaaelige Betingelse derfor er rigtignok, at Bønderne eie Noget, thi uden at eie Noget kan man dog virkelig Intet købe. Denne Betingelse er jo imidlertid Gudsfeelov i temmelig stor Udstrækning tilstede her i Landet,